

Aniztasuna eta mugak bizitzaren iraunkortasunerako

Diversidad y límites para la sostenibilidad de la vida

LEIRE JURKIDI

Geografiako irakasle agregatua / Profesora agregada de Geografía

Egun on guztioi, erakundeetako ordezkariak, lankideak.

Gaurkoan, bizitzaren iraunkortasunaz arituko naiz. Gizakion bizitzaren iraunkortasunaz, bereziki, baina baita beste izakien bizitzaren mantenuaz ere; gurea, beste izakien bizitzetara lotuta dagoelako hari fin baina ezinbestekoen bitartez. Sakonki ekomenpekoak gara. Ezagutza kolektiboa denez, gai hau ikertzaile eta pentsalari ezberdinen ekarpenak josiz jorratuko dut eta gizarte eta giza zientzien ikuspuntutik, horiek nahitaezkoak baitira egungo ingurumen testuinguruan.

Pentsamendu modernoaren bilakaerak dikotomia zorrotz eta hierarkiko batzuen finkatzea ekarri zuen: gizona eta emakumea, gizartea eta natura, adimena eta gorputza. Gaur, ikusten dugu binomio horiek ez digutela mundua behar bezala azaltzen eta, are gehiago, oztopatu egiten dutela erronka nagusi batzuek behar duten erantzun holistikoa. Ser o no ser (un cuerpo) lanean, Santiago Alba Ricok dioenez, gure kultura gorputzetatik eta Lurretik ihes egitean oinarritu da, hein handi batean, noizean behin berriro beren baitara erortzen bagara ere. Egungo krisi ekologikoak gorputzetan, Lurrean eta bere mugetan lurrartzen dabilen jausialdi handia dirudi.

Mundu mailako aniztasun mota ezberdinen aldibereko galera batean murgilduta gaude: aniztasun ekologikoa, kulturala eta linguistikoa. Aniztasun bio-kulturala deritzonaren galeran finean. Bioaniztasunari dagokionez, 6. extinzio masiboan murgilduta gaude eta gizakiak Lurrean izandako eraginak aro geologiko berri bati hasiera eman dio: Antropozenoari. Dena den, kontzeptu hau ez da guztiz borobila, gure espeziearengan, bere osotasunean, jartzen duelako ardura. Eta jakin badakigu biodibertsitatearen galera eta ingurumen larrialdi globala mendebaldeko zibilizazioaren kontsumo eta ekoizpen moduen ondorio direla, neurri handi batean.

Krisi ekologikoak ertz asko ditu, baina badago arazo asko zeharkatzen dituen auzi bat: energiarena, hain zuzen ere. Energia ikusezin izateari uzten ari zaio, ondasun nabarmen gisa agertzeko; horren erakusle: klima-aldaketa, erregaien prezioaren gorakada, gasbideak edo proiektu eolikoak. Energo-politikaren aroan bizi gara. La energía y su gestión se han convertido en protagonistas en muchas áreas de nuestra sociedad: en cómo producimos, en lo que comemos, en cómo nos movemos, en cómo nos relacionamos con la naturaleza, e incluso en cómo imaginamos nuestro futuro. Desde el inicio de la Revolución Industrial, las economías del Norte Global se han basado en

potentes fuentes de energía no renovable. Ahora que estamos experimentando los efectos de esa combustión masiva y la finitud de los combustibles fósiles, me gustaría poner la atención en tres cuestiones: los retos territoriales de una transición renovable, la equidad energética y la relación entre consumo y bienestar.

Sobre la transición renovable, cabe señalar que, si bien con los combustibles fósiles hemos tomado prestada tierra del pasado, las energías renovables consumen territorio actual. La transición energética tiene un impacto en los territorios y paisajes y compite con otros usos del suelo, tanto en la implantación de proyectos de generación como en la extracción de materiales para la tecnología renovable. El territorio, concepto clave en la Geografía actual, no es un mero soporte de nuestras actividades; se basa en equilibrios precisos entre cultura y naturaleza. ¿Podemos hacer una transición renovable respetando los equilibrios territoriales? La única respuesta es: depende. Depende de qué entendamos por transición y de qué entendamos por respetar los equilibrios territoriales y ecológicos. Una investigación publicada en Nature en 2018 estimó cuánta energía tendríamos disponible si la producción mundial de energía se realizara (1) por vías renovables, (2) de manera sostenible –respetando algunos de esos equilibrios- y (3) se repartiera equitativamente a nivel mundial. El consumo per cápita debería ser de 10,8MWh, un tercio de lo consumido por persona en la Comunidad Autónoma del País Vasco en 2021. El reto no es solo tecnológico sino principalmente social y cultural.

Sobre la cuestión de la equidad, un dato a nivel mundial: el 1% más rico de la población emite más del doble de carbono que la mitad más pobre. Eskualde askotan, ez dira oinarritzko energia beharrak asetzen. Eta, gainera, energia erauzteak, garraiatzeak eta erretzeak pobretutako sektoreen bizi kalitatea ahultzen du. EKOPOL, EHUKo gure ikerketa-taldeak urteak daramatza zor ekologikoa aztertzen, eta ikusi ahal izan dugu ingurumen desorekak mundu mailan gertatzen direla, baina baita gainerako eskaletan ere. Energia pobrezia-aren kontzeptuak hurbileko errealitatez hitz egiten digu.

Eta honek hirugarren puntura garamatza: energia kontsumoaren eta ongizatearen arteko harremanera. Berriki, Millward-Hopkinsek eta beste ikerlari batzuek 2050eko munduko biztanleria osoak bizitza duina izateko beharko lukeen energia kantitatea aztertu dute. Baina zelan neurtu bizitza duinaren osagaiak? Beraiek oinarritzko beharrian unibertsalak zehaztu dituzte eta ondorioztatu dute horiek asetzeko 1960ko energia ekoizpen globala nahikoa izango litzatekeela, modu ekitatiboan banatuko balitz. Kantitate hori modu berriztagarrian sortu badaiteke, badirudi nahikoa baliabide natural ditugula bizitza duina ziurtatzeko. Gure testuinguruan, beste ikerketa batzuek erakusten dute energia-kontsumoa nabarmen jaisteak ez duela zertan enplegu galerarik ekarri, baldin eta lana modu planifikatuan birbanatzen bada eta zaintza-lanak aintzatesten badira –egun modu desorekatuan emakumeen gain daudenak.

Energia kontsumo maila baxuetan, edozein hazkunderik du eragina bizi-kalitatearen adierazle hobekuntzan edo herrialdeetako Giza Garapenaren Indizean. Baina atalase batetik aurrera, ongizatearen pertzepzioan gai ez-materialek balioa hartzen dute, hala nola beste pertsona batzuekiko loturak, kidesun sentimenduak, autonomiak, elkarrekiko zaintzak edo bizitzaren transzendentziak. Giza beharrak bio-psiko-sozialak dira eta gu izaki interdependienteak gara. Gizarte oparoenen gaixotasun mentalen mailak erakusten du kontsumo materialaren eta ongizatearen arteko erlazioa konplexua dela.

Hemos hablado de vida decente, de necesidades básicas, de calidad de vida. En el título me refiero a la sostenibilidad de la vida, pero ¿qué es lo que hay que sostener? ¿Qué es una vida digna? El debate entre necesidades absolutas o relativas o entre auténticas y artificiales es antiguo. Autoras como Martha Nussbaum proponen una serie de capacidades o libertades sustanciales para desarrollar un vida digna y Carmen Madorrán

presenta un decálogo de necesidades universales. Es complejo establecer un estándar global de lo que implica una vida que merezca ser vivida y cada una de esas necesidades universales son concretadas de diferente manera en cada territorio. Volvemos a la diversidad: no hay una única manera humana de habitar y el concepto de suficiencia es culturalmente construido. Sin embargo, debe basarse en principios éticos. En una aproximación más espacial, Val Plumwood dice que existe una ética del lugar; siendo el lugar ese espacio de significado colectivo donde nos sentimos parte y desarrollamos nuestra cotidianeidad. Esa ética nos lleva a cuidar nuestro lugar, pero sin que eso implique degradar los lugares de vida de otras comunidades o culturas.

Por todo ello, afrontar la actual encrucijada implica transiciones, en plural, que serán no solo ecológicas sino eco-sociales. ¿Cómo territorializar estos cambios? ¿Cómo concretarlos en entornos como el nuestro? Iparralde Globalaren testuinguruan, desazkunde materialeko etorkizuna aurreikusten dugu baina horrek beste eremu batzuk haztea ekar dezake. Badago aukera trantsizioak modu demokratikoan gauzatzeko, pertsona guztien bizitza erdigunean jarriz eta ondasun komunak areagotuz. Badago aukera gorputzetan lurreratzeko, gure kalteberatasuna onartzeko eta zainketak balioetsi eta birbanatzeko. Badago aukera gizarte loturen dentsitatea, lankidetzaren, sormena edota arteen gozamina zabaltzeko ere. Rebecca Solnitek azaltzen du krisi-uneak, ordura arte ezagututako normaltasuna bertan behera uzten dutenak, lankidetzarako eta zaintzarako uneak izan daitezkeela, zailtasunak zailtasun. Eta lankidetzaren horrek ongizatea dakarrela. Horretarako, Yayo Herreroen hitzetan, muga naturalekin bateragarriak diren desio ortzi-mugak sortu behar dira; bizitzaren iraunkortasunarekin koherenteak diren gizarte iruditeria berriak.

Bukatzeko, galdera bat: nondik jarraitu ikasten bizitzaren iraunkortasunaren bidean? Erantzunean berriro ere aniztasuna. Alde batetik, aniztasun kulturalak bizitzeko modu ezberdinak daudela azaltzen digu. Ezer idealizatu gabe, naturarekin harreman ezberdinak dituzten kulturetatik ikaspen kritiko baliagarriak atera ditzakegu. Beste aldetik, aniztasun disziplinarra: azaldutako arazoek begirada anitza eta disziplinartekoa behar dute, eta gizarte eta giza zientziak balioestea. Izan ere, bizitzaren iraunkortasunak gure gizatasunaren eta gure jendartearen oinarritzko balioen inguruko hausnarketa sakona proposatzen digu. Eta guzti honetaz hausnartzen, irakasten eta ikertzen jarraitzeko testuinguru egokiak sustatu behar ditugu, besteak beste, unibertsitate publikoa zainduz eta, bertan ere, bizitza duinak izateko baldintzak lehenetsiz.

Mila esker.